

Застосування педагогом-предметником розглянутих методів навчання сприяє активізації пізнавальної активності учнів на уроках, розвитку творчого та дивергентного мислення, вихованню прагнення мислити, генерувати і доводити істинність власних ідей та пропозицій і, як наслідок, реалізації компетентнісного підходу в сучасній освіті.

Використана література

1. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики. Київ: К.І.С., 2004. 112 с
2. Педагогика: учеб. пособие для студентов пед. ин-тов. Москва : Просвещение, 1983. 608 с.
3. Савченко О.Я. Дидактика початкової освіти: Підручник для студентів пед. фак. Київ: Грамота, 2012. 504 с.
4. Сухомлинський В.О. Сто порад учителям. Київ: Рад. школа, 1984. 254 с.
5. Ягупов В.В. Педагогіка: навч. посібник. Київ: Либідь, 2002. 560 с.

МЕТОДИ ТА ПРИЙОМИ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВИХ УМІНЬ УЧНІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ДЕРЖАВНОЇ

Тетяна Хорошковська-Носач,
*науковий співробітник відділу навчання мов
національних меншин та зарубіжної літератури
Інституту педагогіки НАПН України*

Українська мова як державна вивчається в усіх закладах загальної середньої освіти України, у тому числі з навчанням мовами національних меншин, як окремий предмет. Основною метою навчання української мови в початкових класах шкіл зазначеного типу є формування та розвиток комунікативної компетентності учнів, що передбачає їхню здатність комунікативно виправдано користуватися засобами мови й усіма видами мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, читання, письмо) у різних життєвих ситуаціях. Зазначена мета зумовлює необхідність переосмислення методів і прийомів навчання.

Перш ніж розглянути конкретні методи та прийоми формування мовленнєвих умінь учнів на уроках української мови як державної, уважаємо доцільним уточнити значення понять «метод» і «прийом», визначених у дидактиці й лінгводидактиці.

Аналіз досліджень, присвячених проблемі методів і прийомів навчання (Алексюка А., Бабанського Ю., Біляєва О., Вашуленка М., Голанта Є., Гудзик І., Данилова М., Єсіпова Б., Карамана С., Лернера І., Махмутова М., Онищука В., Перовського Є., Підкасистого П., Підласого І., Плиско К., Рожило Л., Савченко О., Скаткіна М., Хорошковської О. та ін.), свідчить, що в літературі немає однозначного погляду на визначення цих понять, а також відсутня єдина й чітка класифікація методів навчання.

Більшість науковців (Алексюк А., Вашуленко М., Караман С., Рожило Л., Савченко О. та ін.) розглядають *методи навчання* як способи цілеспрямованої взаємопов'язаної діяльності вчителя й учнів, спрямованої на розв'язання конкретних навчально-виховних завдань. *Прийом* визначають як елемент певного методу (Лернер І., Караман С., Савченко О.) або засіб його реалізації (Караман С.). Спільною є думка вчених, що метод реалізується через сукупність прийомів, кожен із яких є окремою дією. Крім того, одні й ті самі прийоми можуть бути складовими різних методів.

Дослідники групують методи навчання за різними критеріями: *рівнем пізнавальної діяльності* – пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, проблемний, частково-пошуковий, дослідницький методи (Дудников О., Лернер І., Скаткін М.); *джерелом одержання учнями знань* – словесні, наочні та практичні методи (Верзилін Н., Голант Є., Перовський Є., Текучов О.); *основною дидактичною метою* – методи набуття нових знань, формування вмінь і навичок, закріплення, застосування, перевірки (Данилов М., Єсіпов Б.); *ступенем активності учнів* – пасивні й активні методи (Ващенко Г., Верзилін Н., Голант Є.); *способом взаємодії вчителя й учнів на уроці* – методи усного викладу вчителем матеріалу (розповідь, пояснення), бесіди вчителя з учнями, спостереження учнів над мовою, робота з підручником, методи вправ (Біляєв О., Караман С., Пентилюк М., Рожило Л.); *етапом навчання* – повідомлення знань, методи закріплення й вироблення навичок, методи обліку й контролю (Палей І.) тощо.

У своєму дослідженні ми будемо послуговуватись класифікацією методів навчання, визначених О. Хорошковською [2], яка услід за М. Успенським [1], групує їх на:

1) *пізнавальні*, тобто методи здобуття знань;

2) *тренувальні, або практичні*, тобто методи формування мовленнєвих умінь і навичок;

3) *контрольно-перевірні*.

Розглянемо детальніше застосування тренувальних (практичних) методів формування мовленнєвих умінь учнів на уроках української мови як державної. До них належать *імітаційний, репродуктивний, оперативний, продуктивно-творчий* (або *комунікативний*) методи. Кожен із зазначених методів має вияв у практичних вправах.

Імітаційний, або наслідувальний, метод полягає в наслідуванні учнями запропонованих учителем зразків мовлення, наприклад, вимови звуків, слів, написанні букв за зразком, побудові словосполучень або речень за зразком. Цей метод застосовується на етапі формування первинних мовленнєвих умінь учнів.

Репродуктивний метод полягає у відтворенні сприйнятих на слух або прочитаних текстів. Його прийомами є читання, списування, дослівне переказування, розповідь напам'ять тощо. Репродуктивний метод «застосовується для формування мовних й умовно-мовленнєвих умінь і навичок» [3, с.53].

Оперативний метод застосовується з метою закріплення теоретичного матеріалу, а також для формування орфографічних і граматичних умінь і навичок учнів. Цей метод має вияв у вправах типу: «Прочитай текст. Спиши, вставляючи потрібні букви», «Прочитай текст. Спиши, вставляючи замість крапок прикметники. Познач їх закінчення», «Прочитай текст. Спиши, вставляючи з довідки потрібне слово», «Від іменників, що в дужках, утвори прикметники і спиши текст», «Побудуй речення із поданих слів: рідну, любіть, шануйте, і, мову. Запиши його» тощо.

Прийомами оперативного методу є:

- *лінгвістичний аналіз*, спрямований, наприклад, на виявлення в тексті слів, що належать до певної частини мови, розкриття їх значень, функціональної ролі;

- *порівняння (протиставлення, зіставлення) мовних одиниць*.

Застосовується у вправах типу: «Порівняйте два тексти-описи і

зробіть висновки про роль прикметників у мовленні». При цьому в одному з текстів навмисне опущено прикметники;

- *лінгвістичний експеримент*, який полягає, наприклад, у виборі й обґрунтуванні вживання найбільш доцільного слова в певному контексті;

- *конструювання, переконструювання (трансформації) тексту* передбачає певну зміну матеріалу, що стосується форми чи структури мовних або мовленнєвих одиниць;

- *редагування, удосконалення текстів* сприяє виробленню в учнів умінь помічати та виправляти помилки у власному й чужому мовленні, а також доцільно використовувати різні форми слів. «Матеріалом для редагування можуть послужити як спеціально деформовані тексти, так і власні висловлювання учнів, творчі роботи однокласників» [4, с. 169].

Продуктивно-творчий, або комунікативний, метод спрямований на формування вмінь самостійно продукувати висловлювання. Його суть, як зазначає О. Хорошковська, «полягає в такій організації навчальної діяльності, яка стимулює розвиток комунікативного мовлення учнів» [2, с. 70]. Прийомами цього методу можуть бути *розмови, бесіди, ігрові прийоми, словесне малювання, проблемні мовленнєві ситуації тощо*.

В останні роки активно використовуються *інтерактивні* методи навчання (від англ. *inter* – взаємний, *act* – діяти), що передбачають активну взаємодію учасників освітнього процесу (Варзацька Л., Горошкіна О., Кудикіна Н., Олійник М., Пентилюк М., Пироженко Л., Пометун О. та ін.). Під час такої взаємодії учні вчаться спілкуватися між собою, критично мислити, доводити власні думки, бути демократичними тощо. До інтерактивних методів належать ігрові методи, проєктна діяльність, групова робота, «мозковий штурм», «акваріум», «мікрофон», коло ідей, «незакінчене речення», «асоціативний кущ», або ґрунування, «тематична павутинка» та інші, які успішно використовуються з метою формування мовленнєвих умінь учнів. Застосування зазначених методів дозволяє активізувати процес навчання, зробити його більш цікавим і менш утомлювальним для учнів.

Розглянуті нами методи та прийоми тісно переплітаються між собою. Цілеспрямоване використання їх на уроках української мови як державної сприятиме формуванню мовленнєвих умінь учнів.

Використана література

1. Успенский М. Б. Совершенствование методов и приёмов обучения русскому языку в национальной школе. Москва, 1979. 128 с.
2. Хорошковська О. Н. Методика навчання української мови у початкових класах шкіл з російською мовою викладання. Київ : Промінь, 2006. 256 с.
3. Хорошковська О.Н. Теоретико-методичні засади навчання української мови і мовлення у школах I ступеня з мовами викладання національних меншин України : монографія. Київ : Педагогічна думка, 2013. 160 с.
4. Янко Н. О. Методи і прийоми формування стилістичних умінь в учнів 3–4 класів. *Вісник Чернігівського нац. пед. ун-ту* / гол. ред. М. О. Носко. Чернігів : ЧНПУ, 2013. Вип. 110. С. 166–170.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПРЕДМЕТНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В УЧНІВ 10 КЛАСУ (ПРОФІЛЬНИЙ РІВЕНЬ) ЗАСОБАМИ МЕТОДУ ПРОЄКТІВ

Ольга Шекетера,

*студентка IV курсу Інституту філології
Київського університету імені Бориса Грінченка*

В умовах функціонування компетентнісної парадигми в сучасній освіті виняткової актуальності набуває проблема формування предметної компетентності з української мови в учнів закладів загальної середньої освіти, дослідження психолого-педагогічних аспектів означеного феномену з урахуванням типологічних характеристик суб'єктів освітнього процесу. Незважаючи на значну кількість наукових студій, присвячених різновекторним аспектам реалізації компетентнісного підходу в мовній освіті, продукуванню авторських моделей формування як ключових, так і предметної компетентностей (В. Александрова, З. Бакум, Н. Босак, Н. Голуб, О. Горошкіна, Т. Груба, О. Караман, С. Караман, О. Копусь, О. Кучерук, Г. Кузнецова, О. Кулик, Л. Овсієнко, С. Омельчук, М. Пентильок, О. Полінок, І. Хом'к, С. Яворська та ін.) донині недостатньо розробленою є проблема пошуку ефективних шляхів